

RAFAL ROSÓŁ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ŁACIŃSKIE EPITAFIA W FARZE POZNAŃSKIEJ¹

ABSTRACT. Rosół Rafał, *Łacińskie epitafia w farze poznańskiej* (Latin Epitaphs in the Parish Church in Poznań).

The paper deals with three Latin epitaphs that are located in the Parish Church in Poznań (the former Jesuit Church). These inscriptions honour Stanisław Grabski (ca. 1633–1693), Kasper Druzbicki (1590–1662) and Józef Pawłowski (1698–1759). The author provides a critical edition of the inscriptions, their Polish translations, as well as a commentary.

Keywords: Latin epigraphy; Latin epitaphs; Latin inscriptions; Parish Church in Poznań; Jesuits in Poznań; Stanisław Grabski; Kasper Druzbicki; Józef Pawłowski.

W barokowym kościele jezuickim, zwanym powszechnie farą poznańska, a oficjalnie bazyliką kolegiacką pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy, św. Marii Magdaleny i św. Stanisława Biskupa w Poznaniu, można doliczyć się w sumie około 200 inskrypcji łacińskich. Wśród nich znajdują się również trzy epitafia, które zdobią ściany kaplic Matki Boskiej i Świętego Krzyża, umiejscowionych po obu stronach prezbiterium.

Dwie z tych inskrypcji umieszczone są w kaplicy Matki Boskiej. Po lewej stronie kaplicy (od wschodu) wisi na ścianie tablica nagrobna z czarnego marmuru w ozdobnej ramie upamiętniająca Stanisława Grabskiego herbu Wczele (ok. 1633–1693), który został pochowany w kościele jezuickim. Grabski pełnił różne funkcje publiczne, z których najważniejsza to kasztelania w Rogoźnie, mieście położonym ok. 40 km na północ od Poznania. Brał on również udział w kilku wyprawach wojennych, zwłaszcza w bitwie pod Chocimiem w 1673 r., stojąc na czele chorągwi². Tablicę, nad którą znajduje się namalowany na blasze portret Grabskiego, a pod którą widnieje czteropolowa tarcza z herbami, w tym herb Wczele, ufundowała – o czym wspomniano na inskrypcji – jego

---

¹Pragnę serdecznie podziękować dr Iwonie Błaszczuk z Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu za konsultacje w sprawie obrazu przedstawiającego ks. Kaspra Druzbickiego oraz anonimowemu recenzentowi za wnikliwą lekturę artykułu i cenne uwagi.

²O Stanisławie Grabskim vide Dworzaczek 1959–1960.

druga żona, Dorota z Przysięka Grotówna³. Tablica z inskrypcją funkcjonowała pierwotnie bez ramy, do której została wstawiona wtórnie po dokonaniu prac wykończeniowych w kościele prowadzonych w pierwszej połowie XVIII wieku. Niestety umieszczenie tablicy w ramie sprawiło, że w przypadku wersów, które rozciągają się od lewej krawędzi do prawej, początkowe i końcowe litery zostały zasłonięte. Sam tekst został wryty w majuskule, minuskule i kapitalce. Cała inskrypcja, notabene najdłuższa inskrypcja łacińska w farze i jedna z najdłuższych w Poznaniu, brzmi następująco⁴:

D.(EO) O.(PTIMO) M.(AXIMO) | Subsiste hic⁵ non sine faventi suspirio Viator: | Legeq(ue)⁶ ac simul⁷ luge longu(m)⁸ ad Posteror Fun[us] | [Ill]ustrissimi D(omi)ni⁹ STANISLAI de Grab GRABSK[I] | CASTELLANI ROGOZINENSIS | ANTE POCILLATORIS POSNAN.(IENSIS) ET CAPITANEI KLECE[N.](SIS)¹⁰ | H<U>IC¹¹ UBI AETAS PAR ARMIS ADOLEVIT | IN HOLSATIA, DANIA, LITHVANIA, UKRAINA, (ET) C(ETERA)¹² | CONTRA SVECOS, HUNGAROS, COSACOS¹³, TARTAROS, MOSCHO[S]¹⁴ | ITA STRENU(US)¹⁵ PER ANNOS DUODEC {1}M¹⁶ CERTAVIT MILES | UT DUCTOR VEXILLI SUI CONTRA TURCAS AD CHOCIMU[M]¹⁷ | EMERITAM¹⁸ CORONAVERIT¹⁹ MILITIAM | NEC MINOR IN TOGA PATRIAE CIVIS. | COMITIOIS²⁰ ADFUIT PROPE OMNIBUS, PRÆFUIT NON-NULLIS | IUDEX DEPUTATUS PLURIES²¹ AD TRIBUNAL REGNI, | CUI(US)²² VICARIA LONGO TEM-

³ Opis tego zabytku vide Kurzawa, Kuztelski 1998: 25.

⁴ Dotychczasowe wydania: Malczewski 1747: Pars ima, 55n.; Łukaszewicz 1858: 133n.

⁵ Malczewski (1747: Pars ima, 55) nie uwzględnił.

⁶ Łukaszewicz (1858: 133) podaje *aeaeque* ze znakiem zapytania; abrewiacja zaznaczona jako 3; Malczewski (1747: Pars ima, 55) odnotowuje tylko *Lege*.

⁷ Brak tego wyrazu u A. Malczewskiego (1747: Pars ima, 55).

⁸ Abrewiacja zaznaczona tyldą.

⁹ Abrewiacja zasygnalizowana tyldą; Malczewski (1747: Pars ima, 55) pomija wyrażenie *[Ill]ustrissimi D(omi)ni*.

¹⁰ *Ante Pocillatoris Posnan.(iensis) et Capitanei Klece[n.](sis)* – Malczewski (1747: Pars ima, 55) pomija cały wers (pisze jedynie &c.).

¹¹ Błędnie zapisano formę *Huic* zamiast *Hic*; Malczewski (1747: Pars ima, 55) i Łukaszewicz (1858: 133) pozostawiają bez zmiany.

¹² Zapis skrócony jako &c.; Malczewski (1747: Pars ima, 55) pomija.

¹³ U Malczewskiego (1747: Pars ima, 55) pisownia *Kosakos*.

¹⁴ Zamiast tego wyrazu Malczewski (1747: Pars ima, 55) podaje &c.

¹⁵ Abrewiacja zaznaczona znakiem 9.

¹⁶ Na inskrypcji jest *DUODECEM*; Malczewski (1747: Pars ima, 55) oddaje liczebnik jako 12, natomiast u Łukaszewicza (1858: 133) występuje forma poprawna gramatycznie, tj. *duodecim*.

¹⁷ Litera *H* zapisana w enklawie; Malczewski (1747: Pars ima, 55) umieszcza w swojej wersji *Chotimum*.

¹⁸ Według Łukaszewicza (1858: 133) to *emeritum*.

¹⁹ Łukaszewicz (1858: 133) odczytuje jako *corona verit*.

²⁰ Litera *i* w ostatniej sylabie zapisane w enklawie z *l*; Łukaszewicz (1858: 133) podaje *comitiis*; Malczewski (1747: Pars ima, 56) pomija cały wers.

²¹ *Iudex deputatus pluries* – u Malczewskiego (1747: Pars ima, 56) jest: *Deputatus pluries iudex*.

²² Łukaszewicz (1858: 134) podaje *cui*; Malczewski (1747: Pars ima, 56) odczytuje *cujus*.

PORE DIRECTIO²³ CESSIT ILLI²⁴ IN HONOREM | COMMISSIONES²⁵ FISCI²⁶ IN MAIORI²⁷ POLONIA²⁸
 PER PLURES²⁹ ANNOS MODERAT(US)³⁰ | [IP]SE³¹ APUD³² OMNES, SEU CIVES³³, SEU MILITES³⁴,
 PRÆCIPU(US)³⁵ FISCI THESAURU[S] | TANDEM TOT³⁶ MERITORU(M)³⁷ ET NULLO³⁸ VENALIS³⁹ SUFFRAGII PONDERE | AD SENATUM EVECTUS | INTEGRITATE, MAGNANIMITATE, DICENDI PRAESTANTIA | AMORE LEGUM BONIQ(UE)⁴⁰ PUBLICI SUPERAVIT MULTOS | C[A]NDORE⁴¹, RECTITUDINE⁴², ET PRO ÆQUITATE⁴³ INCORRUPTO⁴⁴ PECTORE⁴⁵ | PRO FIDE ORTHODOXA ZELOSSISSIMUS⁴⁶ | IN PAUPERES ECCLESIAS, DIVOSQUE⁴⁷ ITA⁴⁸ LIBERALIS | UT⁴⁹ SUPRA 40000⁵⁰ IN EOS⁵¹ EROGAVERRIT⁵², VIV(US)Q(UE)⁵³ CÆLO⁵⁴ PRÆMISERIT⁵⁵ | PLANE, ET MERITO TERRIS ET CÆLO PRETIOSUS⁵⁶.

²³ Litery *IR* w ligaturze, przy czym *R* mniejsze, z kolei *T* w enklawie w *C*.

²⁴ Drugie *L* w enklawie.

²⁵ Litera *o* w *CO* zapisana w enklawie, przy czym obie litery są częściowo zasłonięte przez ramę.

²⁶ Litera *I* w *FI* zapisana w enklawie.

²⁷ *MA* w ligaturze; u Malczewskiego (1747: Pars ima, 56) jest *Majore*.

²⁸ Obydwa *O* jako enklawy.

²⁹ Litera *U* w enklawie.

³⁰ Abrewiacja zaznaczona znakiem 9.

³¹ Pierwsze dwie litery pod ramą; tak podaje także Malczewski (1747: Pars ima, 56), natomiast u Łukaszewicza (1858: 134) jest *se*.

³² *U* zapisane w enklawie w *P*.

³³ Pierwsze *I* zapisane w enklawie z *C*.

³⁴ Litera *I* w sylabie *LI* w enklawie.

³⁵ Litery *I* i *U* zapisane w enklawach, natomiast abrewiacja oznaczona przez 9.

³⁶ Litera *O* umieszczona w enklawie pod *TT*.

³⁷ Litera *O* w enklawie, skrót zaznaczony tyldą.

³⁸ Drugie *L* w enklawie.

³⁹ *NA* zapisane w ligaturze, natomiast *I* w enklawie.

⁴⁰ Abrewiacja zaznaczona jako 3.

⁴¹ *C* częściowo zasłonięte ramą, natomiast *A*, które było zapewne w enklawie w *C*, w ogóle nie jest widoczne.

⁴² Pierwsze *T* i *U* w enklawach; Malczewski (1747: Pars ima, 56) odczytuje jako *Religione*.

⁴³ Litery *I* i *A* w enklawach;

⁴⁴ Pierwsze *O* i *P* w enklawach.

⁴⁵ *ET PRO ÆQUITATE INCORRUPTO PECTORE* – w wersji Malczewskiego (1747: Pars ima, 56) jest: *incorrupto pro aequitate pectore*.

⁴⁶ Łukaszewicz (1858: 134) odczytuje omyłkowo *zolossimus*.

⁴⁷ W opracowaniu Łukaszewicza (1858: 134) pojawia się *divas quoque*.

⁴⁸ Malczewski (1747: Pars ima, 56) pomija.

⁴⁹ *U* częściowo zasłonięte ramą; Malczewski (1747: Pars ima, 56) nie uwzględnia tego wyrazu.

⁵⁰ Malczewski (1747: Pars ima, 56) stosuje zapis *XL millia*; Łukaszewicz (1858: 134) podaje 4000.

⁵¹ Łukaszewicz (1858: 134) odczytuje *suas*; Malczewski (1747: Pars ima, 56) pomija wyrażenie *ni eos*.

⁵² Drugie *E* i *I* w enklawach; u Malczewskiego (1747: Pars ima, 56) jest *erogavit*.

⁵³ Abrewiacje oznaczone znakami 9 i 3.

⁵⁴ *Æ* i *O* w enklawach (tak samo w następnym wersie); Malczewski (1747: Pars ima, 56) stosuje zapis *cælo* (również w następnym wersie).

⁵⁵ U Malczewskiego (1747: Pars ima, 56) widnieje forma *praemisit*.

⁵⁶ Łukaszewicz (1858: 134) stosuje pisownię *praetiosus*.

| <FA>FAVETE⁵⁷ POSTERI | TANTO CIVI, TANTOQ(UE)⁵⁸ IN MODICO⁵⁹ PULVERE⁶⁰ SENATORI⁶¹.
 | HOMINIB(US)⁶² VIXIT ANNOS 60⁶³: SUPERIS AETERNUM VIVAT | OBIT ANNO MDCXCIII | DIE
 VI⁶⁴ OCTOBRIS⁶⁵ | PARENTATUM EI⁶⁶ AB⁶⁷ ILL(USTRISSI)MA⁶⁸ ET⁶⁹ DOLENTISSIMA⁷⁰ CONIUGE
 | DOROTHEA GROTOWNA GRABSKA | CASTELLANA ROGOZIŃSKA⁷¹ | AD PERENNE AMORIS
 SUI DOLORISQ(UE)⁷² PUBLICI | MONUMENTUM

„Bogu Najlepszemu Największemu. Zatrzymaj się tutaj, przechodniu, z życzliwym westchnieniem i przeczytaj, a jednocześnie okaz smutek. To mający przetrwać długo dla potomnych pochówek Stanisława z Grabu Grabskiego, kasztelana rogozińskiego, wcześniej zaś podcażanego poznańskiego i starosty kłeckiego. On, gdy jego wiek stał się odpowiedni do noszenia broni, jako żołnierz w Holszynie, Danii, na Litwie, Ukrainie itd. przeciwko Szwedom, Węgrom, Kozakom, Tatarom i Moskalom walczył przez dwanaście lat z takim zapałem, że uwieńczył zasłużoną służbę wojskową jako dowódca swojej chorągwi przeciw Turkom pod Chocimiem. Nie mniej wartościowym był obywatelem ojczyzny w todze. Brał udział w niemal wszystkich sejmikach, wielu z nich sam przewodził. Był wielokrotnie sędzią deputowanym do Trybunału Królewskiego, którego wiceprzewodniczenie przypadło mu w zaszczytce przez długi czas. Kierował komisjami skarbowymi w Wielkopolsce przez wiele lat. On sam u wszystkich, zarówno u obywateli, jak i żołnierzy, cieszył się opinią osoby drogocennej dla skarbu państwa. Wreszcie za sprawą zasług, a nie kupowanych głosów, został wybrany do senatu. Przewyższał wielu ludzi uczciwością, wielkodusznością, doskonałością w mowie, miłością do praw i dobra publicznego, szczerością, sprawiedliwością i nieskazitelnym sercem na rzecz równości. Był nader gorliwym obrońcą prawowiernej religii. Wobec potrzebujących kościołów i świętych⁷³ był tak szczodry, że wydał na to ponad 40000 (złoty polskich) i za życia zapowiedział się w niebie. Z pewnością słusznie jest ceniony na ziemi i w niebie. Bądźcie życzliwi, potomni, takiemu obywatelowi i takiemu senatorowi (będącemu) w postaci odrobiny prochu! Żył dla ludzi 60 lat, dla niebian niechaj żyje wiecznie. Zmarł w roku 1693, dnia 6 października. Pomnik ten został mu wystawiony przez przesławną i pogrążoną w smutku żonę, Dorotę Grotówną Grabską, kasztelanową rogozińską, na wieczną pamiątkę jej miłości oraz powszechnego bólu”.

⁵⁷ Podwojona pierwsza sylaba na skutek błędu skryby.

⁵⁸ Abrewiacja zaznaczona jako 3 Malczewski (1747: Pars ima, 56) podaje jedynie *tanto*.

⁵⁹ Ostatnia litera w enklawie.

⁶⁰ U i V w enklawach.

⁶¹ Litera O w enklawie.

⁶² Abrewiacja zaznaczona znakiem 9.

⁶³ Malczewski (1747: Pars ima, 56) zapisuje jako LX.

⁶⁴ Łukaszewicz (1858: 134) podje słownie *sexto*, natomiast Malczewski (1747: Pars ima, 56) cyfrą arabską 6.

⁶⁵ Malczewski (1747: Pars ima, 56) używa skrótu 8 bris.

⁶⁶ U Malczewskiego (1747: Pars ima, 56) jest zaimek *illi*.

⁶⁷ Malczewski (1747: Pars ima, 56) notuje a (cf. następne dwa przypisy).

⁶⁸ Abrewiacja oznaczona tyldą. Malczewski (1747: Pars ima, 56) pomija ten wyraz.

⁶⁹ Malczewski (1747: Pars ima, 56) nie odnotowuje.

⁷⁰ EN i pierwsze I w enklawach, natomiast MA w ligaturze.

⁷¹ Malczewski (1747: Pars ima, 56) opuszcza cały wers.

⁷² Abrewiacja oznaczona jako 3.

⁷³ Interpunkcja i postać graficzna wyrażenia *IN PAUPERES ECCLESIAS, DIVOSQUE* skłania do traktowania wyrazu *pauperes* jako przydawki do *Ecclesias*, niemniej nie można wykluczyć interpretacji jako: „Wobec biednych, kościołów i świętych”.

Poza szczegółami z kariery politycznej i wojskowej Stanisława Grabskiego na szczególną uwagę zasługuje fakt, że inskrypcja dostarcza nam odpowiedzi na ważne pytanie, dlaczego właściwie został on pochowany w kościele jezuickim. Chodzi tu o fragment, w którym czytamy: „Był nader gorliwym obrońcą prawowiernej religii. Wobec potrzebujących kościołów i świętych był tak szczodry, że wydał na to ponad 40000 (złoty polskich) (...)”. A zatem, po pierwsze, był on

Fot. 1: Epitafium Stanisława Grabskiego⁷⁴

⁷⁴ Autorem wszystkich fotografii jest R. Rosół.

obroncą katolicyzmu w trakcie trwających wówczas nadal sporów z protestantami, po drugie, łożył pieniądze na kościoły i kaplice, zwłaszcza – jak możemy się domyślać – na budowany za jego życia nowy kościół jezuitów poznańskich, których zresztą sytuacja finansowa po potopie szwedzkim była w istocie bardzo kiepska.

Drugie epitafium znajduje się po prawej stronie (od zachodu) w tej samej kaplicy. Tym razem jest to płócienny obraz o charakterze nagrobnym w ozdobnej ramie stiukowej, który przedstawia jezuitę ks. Kaspra Druzbickiego (1590–1662). Człowiek ten był ważną postacią w siedemnastowiecznym Kościele w Polsce, zwłaszcza jako rektor kolegiów jezuickich, prowincjał Towarzystwa Jezusowego i autor traktatów filozoficzno-teologicznych⁷⁵. Na zwieńczeniu ramy znajduje się medalion z herbem zakonu jezuitów oraz dwa putta trzymające złoty biret. Całopostaciowy portret naturalnej wielkości datowany jest na drugą połowę XVII wieku⁷⁶.

O okolicznościach umieszczenia tego obrazu w kościele Kazimierz Drzymała⁷⁷ pisze tak: „Kiedy zaś w r. 1698 wylew Warty zatopił grobowiec i zwłoki Druzbickiego rozsypały się, pozbierano je i umieszczono w miedzianej trumience. Zaś w kaplicy Matki Boskiej, znajdującej się nad grobowcem, umieszczono jego portret naturalnej wielkości (...)”⁷⁸. Ta miedziana trumna z kośćmi Druzbickiego usytuowana jest nadal w podziemiach fary. Widnieją na niej inicjały *K* i *D*, pomiędzy którymi znajduje się herb zakonu jezuitów. Jeszcze przed wojną trumna nie stała bezpośrednio na posadzce, lecz była umieszczona na murowanej podstawie w formie sarkofagu⁷⁹.

Na obrazie namalowane są dwie łacińskie inskrypcje. Pierwsza z nich widnieje po lewej stronie w otwartej księdze podtrzymywanej przez ks. Druzbickiego. Litery w majuskule zostały namalowane czarną farbą na białym tle. Tekst przedstawia się tak⁸⁰:

AMO		IESVM		AMORE		MARIE
AMO		MARIAM		AMORE		IESV ⁸¹

„Miłuję Jezusa miłością Maryi, miłuję Maryję miłością Jezusa”⁸²

⁷⁵ Vide Bednarski 1939–1946; Drzymała 1970; Grzebień 2004: 133.

⁷⁶ Vide Kurzawa, Kuszelski 1998: 25.

⁷⁷ Drzymała, 1970: 164.

⁷⁸ Kurzawa, Kuszelski (1998: 25) podają, że obraz pierwotnie znajdował się w zakrystii, na co jednak nie znalazłem żadnego potwierdzenia. Bez wątplenia w połowie XIX w. był on już na obecnym miejscu, co potwierdza opis Łukaszewicza (1858: 133).

⁷⁹ Tak podaje Zwolski (1936: 35).

⁸⁰ Wydania: Łukaszewicz 1858: 133; Zwolski 1936: 31; Szczepaniak 1996: 33; Chmielewski 2002: 133.

⁸¹ Łukaszewicz (1858: 133) omyłkowo podał taki tekst drugiej części: *Amo Jesum amore Jesu*. Z kolei Chmielewski (2002: 133) wstawia dodatkowo spójnik *et* pomiędzy dwie części zdania.

⁸² Tak samo tłumaczy Zwolski (1936: 31) i Szczepaniak (1996: 33).

Fot. 2: Obraz przedstawiający ks. Kaspra Drużbickiego

Fot. 3. Trumna ks. Kaspra Drużbickiego w podziemiach fary

Wzajemne powiązanie kultu Maryi i Chrystusa akcentowane jest w pismach teologicznych ks. Drużbickiego, czego krótką charakterystykę dostarcza Chmielewski (2002: 133): „(...) (Drużbicki) inicjując w Polsce praktykę niewolnictwa maryjnego, dał jej mocne podstawy chrystologiczne. Zwłaszcza w dziele pt. *Servitium Deiparae* ukazuje, jak łaska Bożego macierzyństwa dała Maryi niejako władzę nad Jej Synem, który jest Bogiem i Stwórcą. Tym samym Maryja zyskała władzę nad każdym człowiekiem i stworzeniem Bożym. W pierwszym podręczniku czcicieli Serca Jezusa pt. *Meta cordium* ukazuje on szczególny związek Maryi z Sercem Zbawiciela, m.in. dziełem Serca Bożego było Wniebowzięcie Maryi”⁸³.

Druga inskrypcja, która ma już charakter ściśle epitafijny, znajduje się przy nogach ks. Drużbickiego wpisana w owalny kartusz. Na oryginalny kartusz został najpóźniej w połowie XIX w.⁸⁴ namalowany nowy z inskrypcją nieco różniącą się od oryginalnej. Ta nowa wersja istniała aż do 1998 r., kiedy to w trakcie pełnej konserwacji dokonanej przez Krzysztofa Powidzkiego została usunięta⁸⁵. Obecnie zatem widoczna jest pierwotna inskrypcja, niemniej jest ona bardzo

⁸³ Chrystocentryczną pobożność maryjną Drużbickiego dokładnie omawia Misiurek (1994: 240–244).

⁸⁴ Tę nowszą wersję podaje już Łukaszewicz (1858: 133).

⁸⁵ O pełnej konserwacji obrazu w 1998 r. informuje karta ewidencyjna epitafium ks. Kaspra Drużbickiego w Archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu (oprac. I. Błaszczyk, Poznań 1991. z późniejszymi uzupełnieniami).

Fot. 4: Inskrypcja z obrazu przedstawiającego ks. Kaspra Druźbickiego

słabo czytelna (gdzieniegdzie występują jeszcze pozostałości liter z usuniętej wersji) i – co więcej – pewna jej część po lewej stronie znajduje się pod ramą, co zresztą zapewne było głównym powodem do namalowania kartusza jeszcze raz. Litery inskrypcji zostały sporządzone czarną farbą na białym tle w minuskule (pierwsze dwa wersy w majuskule). Tekst, który wymaga w niektórych miejscach rekonstrukcji, można odczytać następująco⁸⁶:

{R} .(everendus)⁸⁷ P.(ater) | [CA]SPAR DRUŻBICKI | [Praepos]itus Provincialis [Soc.(ie-
tatis) Jesu] | [per P]oloniam. Hujus Co[l]l(egii) [Alumn(us)] | [et Rect]or⁸⁸. Dono Confirma-
tionis | [in g]ratia Dei, Propheti[ae, Miracu] | [lor]um⁸⁹, Admirabili lumine in | [sc]ribendo,
Pretio[s]issimæ Dei | P[arent[is] cultu, Orbi nostro | clarus. Continuae mortifi | cationi im-
mortuus (et)⁹⁰ a mor | te incorruptus. | Obiit[t] Posnaniae | Mense April[i] die (secun)do⁹¹ |
Anno Domini 1662 | Aetatis [72]⁹²

⁸⁶ Brak wydań inskrypcji.

⁸⁷ Litera ta wygląda jak *P*.

⁸⁸ *Hujus Co[l]l(egii) [Alumn(us)] [et Rect]or* – odczyt i uzupełnienia tej części nie są całkiem pewne.

⁸⁹ Uzupełnienie dokonane na podstawie nowszej wersji (vide infra).

⁹⁰ Zapis przy pomocy znaku &.

⁹¹ Wyraz zapisany skrótem jako *2do*.

⁹² Ks. Kasper Druźbicki urodził się 6 stycznia 1590 r. (vide np. Drzymała 1970: 143), a zmarł – jak podaje sama inskrypcja – 2 kwietnia 1662 r., co oznacza, że w chwili śmierci miał skończone 72 lata.

„Wielebny Ojciec Kasper Druźbicki, prowincjał Towarzystwa Jezusowego na Polskę, wychowanek i rektor tego kolegium, znany naszemu światu dzięki darowi utwierdzenia w łasce Bożej, prorokowania i cudów, dzięki godnemu podziwu oświeceniu w pisaniu oraz dzięki czci dla najwspanialszej Bożej Rodzicielki. Zmarły w trakcie nieustannego umartwiania się, nienaruszony (na ciele) przez śmierć, odszedł w Poznaniu dnia drugiego kwietnia roku Pańskiego 1662 w wieku 72 lat”.

Z kolei wtórna, usunięta przez konserwatora wersja inskrypcji, którą znamy z wcześniejszych odpisów i fotografii, posiada taką treść⁹³:

VENERABILIS | P.(ATER) GASPAR⁹⁴ DRUŻBICKI | Societatis JESU⁹⁵ | CONFIRMATIONIS IN GRATIA | DEI, | Prophetiæ, Miraculorum dono | cultu DEI-PARÆ, | Admirabili in scribendo lumine | orbi nostro clarus, | continuæ mortificationi immortalus. | 2. April.(is) A.(nno) D.(omini) 1662 aetat.(is) 7{2}⁹⁶ | Posnaniæ, | A morte incorruptum corpus | sanctissimæ animæ | probavit | integritatem.

„Czcigodny Ojciec Kasper Druźbicki z Towarzystwa Jezusowego, znany naszemu światu dzięki darowi utwierdzenia w łasce Bożej, prorokowania i cudów, dzięki czci dla Bogurodzicy oraz dzięki godnemu podziwu oświeceniu w pisaniu, umarł w trakcie nieustannego umartwiania się (dnia) drugiego kwietnia roku Pańskiego 1662 w wieku 72 lat w Poznaniu. Ciało nienaruszone przez śmierć potwierdziło nieskazitelność najświętszej duszy”⁹⁷.

Jedyną poważną różnicą pomiędzy obiema wersjami jest to, że w tej starszej przywołano na początku pewne fakty biograficzne. Mowa tu najpierw o urzędzie prowincjała zakonu jezuitów w Polsce, który ks. Druźbicki piastował dwukrotnie w latach 1629–1633 i 1650–1653 (ponadto w zastępstwie w roku 1661)⁹⁸. Inskrypcja informuje również o tym, że był on zarówno wychowankiem kolegium poznańskiego, jak i jego rektorem. Do kolegium uczęszczał w latach 1603–1609⁹⁹, a następnie w latach 1618–1622 odbył w nim studia teologiczne¹⁰⁰, z kolei funkcję rektora pełnił w latach 1644–1647 i od roku 1657 aż do śmierci¹⁰¹. W obu inskrypcjach ponadto nieco inaczej sformułowana została informacja

⁹³Odczytu dokonano na podstawie fotografii umieszczonej w: Kurzawa, Kuszelski 1998: fig. 378. Dotychczasowe wydania: Łukaszewicz 1858: 133; Zwolski 1936: 31.

⁹⁴Zwolski (1936: 31) odczytuje jako *CASPAR*.

⁹⁵U Zwolskiego (1936: 31) jest: *e Societate Jesu*.

⁹⁶Łukaszewicz (1858: 133) podaje 74, natomiast Zwolski (1936: 31) – 71 i do takiego odczytu skłania fotografia, niemniej w momencie śmierci ks. Druźbicki ukończył 72 lata; vide przyp. 92.

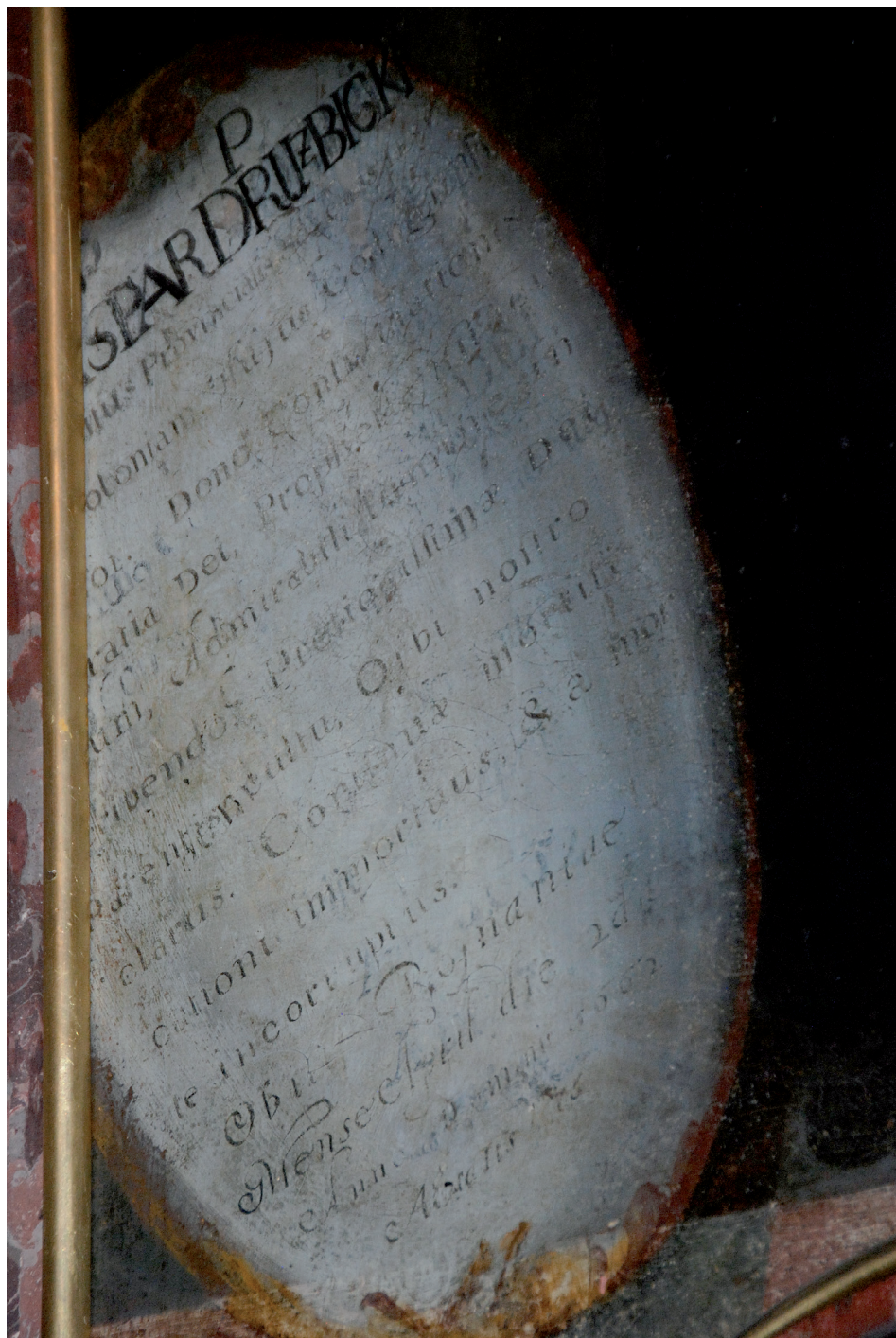
⁹⁷Cf. przekład Drzymała (1970: 164), który jednak odbiega znacznie od obu znanych znam wersji łacińskich: „W. O. Kasper Druźbicki, znakomity duchem apostołskim, przedziwnym światłem w pisaniu, szczytną mądrością w rządzeniu, potwierdzeniem w łasce Bożej, wysoką bogomyślnością, darem prorocstwa, nabożeństwem do przenajdroźszej Bogarodzicy Dziewicy, umarły z ustawicznego umartwiania, po śmierci nie skażony. Zmarł w Poznaniu 2 kwietnia 1662 r. mając lat 71”.

⁹⁸Vide Bednarski 1939–1946: 403; Drzymała 1970: i52–154 i 160n.; Grzebień 2004: 133.

⁹⁹Vide Drzymała 1970: 144.

¹⁰⁰Vide Bednarski 1939–1946: 403; Drzymała 1970: 147n.

¹⁰¹Vide Bednarski 1939–1946: 403; Drzymała 1970: 158 i 162n.; Grzebień 2004: 133.

Fot. 5: Inskrypcja z obrazu przedstawiającego ks. Kaspra Druźbickiego

dotycząca jego ciała po śmierci, które – jak powszechnie podawano – po upływie czterech lat pozostawało nienaruszone¹⁰². Reszta informacji w obu wersjach jest w zasadzie identyczna. Podkreśla się jego mistycyzm¹⁰³, kult maryjny oraz ascezę praktykowaną aż do śmierci, a także działalność pisarską, na którą składają się przede wszystkim liczne traktaty ascetyczne i podręczniki do życia zakonnego¹⁰⁴.

Pod obrazem znajduje się ozdobny kartusz wkomponowany w dolną część ramy. W kartuszu widnieje cytat biblijny zapisany literami wklęsłymi pomalowanymi złotą farbą na czarnym tle w majuskule (minuskuła tylko w jednym wyrazie)¹⁰⁵:

OSSA EJUS | VISITATA SUNT | ET POST MORTE(M)¹⁰⁶ | PROPHETA | VERUNT¹⁰⁷
| Eccle(sia)sticus)¹⁰⁸ 49

„Kości jego były oglądane i po śmierci udzieliły proctwa”.

Cytat pochodzi z Eklezjastyka, czyli Mądrości Syracha (49.18), przy czym mamy tu do czynienia z rozszerzoną wersją znaną tylko z Wulgaty, dlatego brak w Septuagincie i w opartych na niej przekładach odpowiednika drugiej części, tj. *et post mortem prophetaverunt* (ponadto różni się numeracja wersów, tj. w Septuagincie 49.15)¹⁰⁹. W tekście biblijnym zdanie to odnosi się do Józefa Egipskiego. Cytat ten odniesiono do osoby ks. Druźbickiego, ponieważ – jak informuje poprzednia inskrypcja – miał on posiadać dar prorokowania. Co istotne, wierzone, że jego ciało po śmierci posiadało moc dokonywania cudownych rzeczy, o czym Kazimierz Drzymała (1970: 163) pisze następująco: „Kiedy zwłoki jego wystawiono w kościele, całe miasto zbiegło się do jego trumny. Jedni modlili się do niego jak do świętego i otrzymywali od Boga za jego pośrednictwem różne łaski, inni ocierali o jego ciało szkaplerze, różańce i koronki, inni wreszcie zaczęli ciąć jego szaty i zabierać do domów jako cenne relikwie”¹¹⁰.

Trzecie epitafium w farze poznańskiej znajduje się w kaplicy Świętego Krzyża po lewej stronie (na ścianie wschodniej). Jest to obraz wraz z inskrypcją upamiętniający ks. Józefa Pawłowskiego (1698–1759). Był on prałatem

¹⁰² Vide Drzymała 1970: 163.

¹⁰³ Na temat jego utwierdzenia w łasce szczegółowo pisze Drzymała (1970: 149n.).

¹⁰⁴ O działalności pisarskiej ks. Druźbickiego vide Grzebień 2004: 133.

¹⁰⁵ Brak wydań inskrypcji.

¹⁰⁶ Abrewiacja zaznaczona tyldą, przy czym pierwsza kreska pionowa litery *M* została zapisana w ligaturze z poprzedzającym *E*.

¹⁰⁷ Przeniesienie wyrazu zaznaczone dwiema niewielkimi kreskami podobnymi do cudzysłowu.

¹⁰⁸ Nieoznaczona abrewiacja.

¹⁰⁹ Na temat rozszerzonej wersji tego zdania w Wulgacie vide Kearns 2011: 59n. Cf. cały wers w przekładzie Biblii Tysiąclecia: „Nie narodził się żaden mąż taki jak Józef, zwierzchnik braci, podpora ludu, którego zwłoki doznały takiej opieki” (49.15).

¹¹⁰ Vide także Bednarski 1939–1946: 404.

Fot. 6: Inskrypcja pod obrazem przedstawiającym ks. Kaspra Družbickiego

prepozytem Kolegiaty św. Marii Magdaleny, gdzie po śmierci został pochowany, oraz biskupem pomocniczym diecezji poznańskiej, a ponadto pełnił inne funkcje, z których najważniejsze wymienia inskrypcja¹¹¹. Obraz przedstawiający ks. Pawłowskiego pochodzi z jego czasów, niemniej został on wstawiony w ozdobną ramę i umieszczony w tej kaplicy dopiero w 1935 roku¹¹².

Inskrypcja, która została namalowana na desce (złotą farbą na brązowym tle w minuskule), ma charakter epitafium. Niestety zawiera ona sporo błędów, które popełnione zostały zapewne podczas prac konserwatorskich. Tekst inskrypcji wygląda tak¹¹³:

D.(eo) O.(ptimo) M.(aximo) | Joseph comes de {W}erb{n}o Pawlowski | Episcop{u}s {N}iochensis | Officialis Gene{r.}(alis) Archidiaconus Posnaniensis | Praelatus Praepositus | Collegiatae S.(anctae) Mariae Magdalenaе | Praep.(ositus) Lvove{c}ensis | Nat.(us) 1698 Ob{i}i{t} 1759¹¹⁴

„Bogu Najlepszemu Największemu. Józef, hrabia z Wierzbna Pawłowski, biskup niocheński, oficjał generalny, archidiacon poznański, prałat prepozyt Kolegiaty Świętej Marii Magdaleny, proboszcz we Lwówku, urodzony w 1698 r., zmarł w 1759 r.”

¹¹¹ Na temat ks. Pawłowskiego vide Dymnicka-Wołoszyńska 1980.

¹¹² Vide Zwolski 1936: 24.

¹¹³ Dotychczas brak wydań.

¹¹⁴ Wspomniane błędy obserwujemy w sumie w sześciu wyrazach, tj. {W}erb{n}o (na inskrypcji jest: *herbio*), *Episcop{u}s* (jest: *Episcopas*), {N}iochensis (jest: *Jiochensis*), *Gene{r.}* (jest: *Gene* bez kropki), *Lvove{c}ensis* (jest: *Lvoveaensis*) i *Ob{i}i{t}* (jest: *Obril*).

Fot. 7: Obraz przedstawiający ks. Józefa Pawłowskiego

Fot. 8: Inskrypcja wkomponowana w obraz przedstawiający ks. Józefa Pawłowskiego

Spośród wymienionych funkcji najwcześniejszą jest probostwo sprawowane od 1724 r. w kościele farnym we Lwówku, który zresztą należał do posiadłości rodzinnych (właśnie we Lwówku ks. Pawłowski miał swój pałac, natomiast w tamtejszym kościele umieszczono po śmierci jego serce). W 1739 r. ks. Pawłowski został powołany na stanowisko wikariusza i oficjała generalnego diecezji poznańskiej, natomiast w 1748 r. został biskupem pomocniczym, otrzymując godność biskupa tytularnego niocheńskiego¹¹⁵. Z kolei prałatem prepozytem Kolegiaty św. Marii Magdaleny oraz archidiakonem poznańskim został odpowiednio w latach 1753 i 1754¹¹⁶.

Podsumowując, w farze poznańskiej znajdują się w sumie trzy epitafia łacińskie. Upamiętniają one ludzi, którzy zmarli w XVII i XVIII w., tj. Stanisława Grabskiego (ok. 1633–1693), ks. Kaspra Družbickiego (1590–1662) i ks. Józefa Pawłowskiego (1698–1759). Pierwsze dwie osoby zostały pochowane w podziemiach fary, przy czym zachowała się jedynie trumna ks. Družbickiego.

¹¹⁵Tytuł ten nadano mu w nawiązaniu do nieistniejącej już wówczas diecezji na wyspie Nisyros (po łacinie *Dioecesis Niochensis seu Niseriensis*); vide informacje zamieszczone w bazie www.catholic-hierarchy.org w hasłach *Niochensis* [<http://www.catholic-hierarchy.org/dioocese/d2n85.html>] (dostęp: 23.02.2018) i *Diocese of Nisyros* [<http://www.catholic-hierarchy.org/dioocese/dn538.html>] (dostęp: 23.02.2018).

¹¹⁶O poszczególnych funkcjach sprawowanych przez ks. Pawłowskiego vide Dymnicka-Wołoszyńska 1980.

Z kolei ks. Pawłowski został zapewne pochowany w dawnej kolegiacie faryjnej pw. św. Marii Magdaleny, natomiast jego epitafium przeniesiono do nowej fary dopiero w latach 30. poprzedniego stulecia.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarski 1939–46: S. Bednarski, *Druzbicki Kasper (1590–1662)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. V, Kraków 1939–1946, 403n.
- Chmielewski 2002: M. Chmielewski, *Przez Jezusa do Maryi w duchowości polskiej*, w: *Przez Jezusa do Maryi. Materiały z sympozjum mariologicznego* (Licheń, 26–27.10.2001), red. S.C. Napiórkowski, K. Pek, Częstochowa–Licheń 2002, 125–137.
- Drzymała 1970: K. Drzymała, *Ks. Kasper Druzbicki T.J.*, „*Nasza Przeszłość*” XXXIII, 143–165.
- Dworzaczek 1959–60: W. Dworzaczek, *Grabski Stanisław h. Wczele (ok. 1633–1693)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1959–1960, 518n.
- Dymnicka-Wołoszyńska 1980: H. Dymnicka-Wołoszyńska, *Pawłowski Józef h. Wierzbno (1698–1759)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXV, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, 504n.
- Grzebień 2004: L. Grzebień (red.), *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564–1995*, wyd. 2, Kraków 2004.
- Karta ewidencyjna epitafium ks. Kaspra Druzbickiego, w: *Archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu*, oprac. I. Błaszczyk, Poznań 1991 (z późniejszymi uzupełnieniami).
- Kearns 2011: C. Kearns, *The Expanded Text of Ecclesiasticus. Its Teaching on the Future Life as a Clue to Its Origin*, Berlin–New York 2011.
- Kurzawa, Kuztelski 1998: Z. Kurzawa, A. Kuztelski (red.), *Katalog zabytków sztuki. Miasto Poznań*, cz. II: *Śródmieście. Kościoły i klasztory. 1*, Warszawa 1998.
- Łukaszewicz 1858: J. Łukaszewicz, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, t. I, Poznań 1858.
- Malczewski 1747: A. Malczewski, *Umbra ligatae. Praecursio solutae eloquentiae proiecta in lucem*, Poznań 1747.
- Misiurek 1994: J. Misiurek, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej*, t. I (w. X–XVII), Lublin 1994.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, w przekładzie z języków oryginalnych, opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, wyd. 3, Poznań–Warszawa 1990 [tzw. Biblia Tysiąclecia].
- Szczepaniak 1996: M. Szczepaniak, *Fara poznańska. Przewodnik*, wyd. 2, Poznań 1996. *The Hierarchy of the Catholic Church. Current and Historical Information about its Bishops and Dioceses*, w: [<http://www.catholic-hierarchy.org/>].
- Zwolski 1936: S. Zwolski, *Przewodnik po farze poznańskiej*, Poznań 1936.

LATIN EPITAPHS IN THE PARISH CHURCH IN POZNAŃ

Summary

The former Jesuit Church in Poznań (now the Parish Church) houses almost 200 Latin inscriptions of different kinds. Among them, there are three epitaphs that are located in two side chapels, namely in the Our Lady Chapel and Saint Cross Chapel. The former contains a large marble inscription devoted to the statesman Stanisław Grabski (ca. 1633–1693) of the Wczele coat of arms

and a portrait painting (with Latin texts) of the Jesuit priest Kasper Druzbicki (1590–1662) who played an important role in the 17th century Polish church. The latter chapel comprises an epitaph in the form of a portrait painting with an inscribed wooden board. It belongs to the priest Józef Pawłowski (1698–1759) and comes originally from the non-existing Collegiate Church of St. Mary Magdalene in Poznań. The paper provides a critical edition of the inscriptions, their Polish translations, as well as a philological and historical commentary.